ION BURUIANĂ

Institutul de Filologie
(Chişinău)

O CREAȚIE POETICO-MUZICALĂ FOLCLORIZATĂ DESPRE „CATASTROFA SECOLULUI”

Abstract

Article analyses a poetic-musical creation that considers the greatest maritime disaster of the 20th century – the famous shipwreck of the English ship „Titanic” – a historical song of littered origin that became folklore and for a century was part of the Romanian artistic repertoire (here Bessarabian), circulating in various variants and that even today can be heard in our villages. Especially from the elderly. The article is the first attempt to address this issue.

Keywords: streamboat, 'Titanic', England, ocean, iceberg, shipwreck, horror, commander passengers, sank, tragedy, grief, song, variants, etc.

La 15 aprilie 2012 s-au împlinit o sută de ani din ziua când renumitul vapor englez „Titanic”, în prima sa cursă, de la Southampton (Anglia) la New York, din cauza neatenției serviciului de pază, s-a lovit de un aisberg şi s-a scufundat[1].

Îndepărtata tragedie a fost pe larg evocată de mass-media internațională şi cea de la noi.

În această „catastrofă a secolului”, cum a mai fost numit naufragiul, din 2 207 pasageri şi membri ai echipajului, câți se aflau pe vas, şi-au pierdut viața peste o mie cinci sute de oameni[2].

Vestea a zguduit nu numai Marea Britanie, ci şi întreaga lume. Cazul a provocat în presa mondială un torent de articole senzaționale.

Niciunul din accidentele lumii, produse până atunci, n-a avut în inimile oamenilor un impact atât de puternic şi un răsunet atât de mare ca întâmplarea cu vaporul „Titanic”. E de ajuns să pomenim în acest sens că numai în SUA cartea lui Walter Lord „A night to remember” („O noapte de neuitat”, New York, 1955), scrisă pe baza materialului faptic (documentelor de arhivă, corespondenței cu martori oculari ai naufragiului ş.a.) a cunoscut peste zece ediții, fiind tradusă şi în alte limbi.

73 de ani nu s-a ştiut locul precis al producerii accidentului. Şi iată că la începutul lui septembrie 1985 se anunță o ştire-trăsnet: transatlanticul a fost găsit. Mai mult decât atât, expediția ştiințifică franco-americană de căutare a vasului demult scufundat, înzestrată cu cele mai moderne mijloace, inclusiv cu aparatură ultraacustică şi camere de filmare şi de fotografiere subacvatică, cu ajutorul unui mic submarin fără oameni la bord şi a unui robot condus la distanță, a coborât la fundul oceanului şi, cercetând câteva punți şi încăperi ale „Titanic”-ului, a oferit posibilitatea ca sute de milioane de persoane de pe glob să vadă surprinzătoarele imagini la televizor.

BDD-A6843 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:46:33 UTC)

Această extraordinară realizare a readus în atenţia lumii „catastrofa veacului”, împânzind presa vremii cu o nouă ploaie de materiale la temă.

Ruptă în două, nava se află la o adâncime de 4 000 m, la 350 de mile sud-est de insula canadiană Newfoundland.

Amintim că „Titanic” era cel mai mare şi mai luxos vapor de croazieră lansat vreodată pe apă până atunci.

Construit în anii 1909-1911 pe şantierul naval din Belfast (Irlanda de Nord), „vaporul-minune”, „palatul plutitor”, „vaporul de poveste”, cum i se mai spunea, constituia mândria nu numai a flotei britanice de pasageri, ci şi a celei mondiale şi era ultimul cuvânt al tehnicii constructoare de nave maritime.

Acesta era un pachebot uimitor. Însăşi denumirea lui vorbea de la sine. Unic în lume, el captiva pe oricine îl vedea, fiind comparat, ca performanţă în arta omului de a construi, cu Turnul Eiffel din Paris.

Dimensiunile lui erau cu adevărat impunătoare. Tonajul brut – 46 328 de tone, deplasamentul – 66 mii de tone; lungimea – 268, 98 m, lăţimea – 28,2 m, înălţimea: de la linia de plutire până la puntea de şalupe – 18,4 m, de la carenă până în vârful celor patru coşuri imense – 53,3 m.

Puterea nominală a instalaţiei energetice de pe el alcătuia 55 de mii de cai-putere, viteza maximă – 25 de mile marine pe oră.

Deşi despre „Titanic” s-au scris zeci de cărţi, s-au turnat şase filme (ultimul – o capodoperă a cinematografiei mondiale, distinsă cu 11 premii *Oscar*, – este cel al celebrului regizor canadian James Cameron[3]), s-au publicat mii de articole, interviuri, amintiri ş.a., tema pare încă neepuizată, neexplorată definitiv.

Un larg ecou a avut această istorică tragedie şi în sufletele românilor, mai ales ale celor basarabeni. Ba mai mult, la scurt timp după groaznica nenorocire a fost compus şi un text poetic despre teribilul accident – o deplângere emoţionantă a celor întâmplate, creaţie care, pe nedrept, a rămas în afara cercetării.

Pusă şi pe o melodie frumoasă, ea s-a răspândit extrem de repede în tot spaţiul românesc.

Apogeul popularităţii l-a atins această creaţie (mai întâi în mediul orăşenesc, iar apoi şi în cel rural) în anii 1920-1930, când devenise unul dintre cele mai cunoscute cântece ale timpului.

Se cânta peste tot, cu orice ocazie potrivită. Dovadă ne sunt şi mărturiile cunoscătorilor.

„Era un cântec pe care-l ştia toată lumea.

Pe o melodie minoră, tristă, dar impresionant. Apoi uitat…”, ne-a spus etnomuzicologul Andrei Tamazlâcaru.

De la folcloristul Grigore Botezatu am aflat că până la 1940, imprimat, cântecul despre vaporul „Titanic” circula şi pe placă de patefon, iar artistul poporului din Republica Moldova Ion Paulencu, după ce ne-a cântat un fragment din această producţie la telefon şi ne-a vorbit despre ea ca despre un adevărat şlagăr de altă dată, ne-a mai spus că în satul său de baştină (s. Voloca, r-l Hliboca, reg. Cernăuţi) această impresionantă creaţie se cânta şi la nunţi. O cântau câte trei-patru sute de oameni odată.

Cu unele completări de preţ la acest subiect credem că ar putea veni şi alţi informatori.

BDD-A6843 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:46:33 UTC)

Fenomenul este interesant, în primul rând, prin faptul că un subiect internațional a devenit şi național, iar în al doilea, că deşi textul e de origine cultă, cărturărească, a devenit atât de popular, a circulat în atâtea variante, încât s-a folclorizat.

În Arhiva Ştiințifică Centrală a AŞM se păstrează 22 de înregistrări ale acestei creații, făcute pe parcursul a circa 40 de ani, în diferite localități ale republicii.

Dacă culegătorii de folclor ar fi înscris-o ori de câte ori au întâlnit-o pe teren, când circula încă activ prin sate, şi nu ar fi evitat-o numai pe motiv că e de origine cultă, adică de autor, nu mai vorbim de o colectare specială, interesată, numărul acestor texte ar fi fost azi de zeci de ori mai mare.

Dintre cele 22 de variante pe care le avem (prima înscriere a acestui text a fost făcută în anul 1951, în s. Cihoreni, r-l Orhei; AF, ms. 37, f. 40-41), se evidențiază următoarele: cea din s. Horeşti, r-l Făleşti, culeasă în anul 1962 de V. Gh. Mihalache de la Barbu Eremia C., 58 de ani (AF, ms. 142, f. 232-234); din s. Horodişte, r-l Dondușeni, culeasă în anul 1965 de Gr. Botezatu şi S. Moraru de la Lâsâi Nicolae G., 62 de ani (AF, ms. 152, f. 71-72); din s. Scorțeni, r-l Teleneşti, culeasă în anul 1977 de V. Cirimpei de la Manole Vasile Gr., 65 de ani, Gonța Petru Gr. 65 de ani, Ivanov Nicolae Şt., 64 de ani (AF, ms. 296, f. 238-240); din s. Pecişte, r-l Rezina, culeasă în anul 1984 de N. Băieşu de la Gumeni Foca A., 70 de ani (AF, ms. 374, f. 114-115) şi cea din s. Stoicani, r-l Soroca, expediată în toamna anului 1986 autorului acestui articol de Crudu Vera C., 64 de ani.

Pentru ca cititorul să-şi poată face o anumită impresie despre ceea ce reprezenta originalul acestei creații, am ales o variantă care, deşi nelipsită de deficiențe, vine totuşi cu mai multă informație şi coerență în reflectarea cumplitei întâmplări.

Vaporul „Titanic”

În lumea asta mare,
Pe-Oceanul Pacific,
Plecat-a-n prima cursă
Vaporul „Titanic”
Şi nimeni la plecare,
Nimeni nu ştia
Că locul de-mbarcare
Nu l-or mai vedea.
Şi el fuge, fuge
Cu iuțeală mare
Fără ca să şuiere
Adio la plecare.
[Dar iată că sosește
Şi adâncul nopții
Şi nimeni nu gândeşte
Că vine ceasul morții,
Lumea se distrează
La bal şi la teatru,
Plantonul* veghează
Cu ochii în patru].

Iar cei dinăuntru
Beau, se veselesc,
De vapor, de mare
Cu toții vorbesc.
O ceață prea deasă,
O negură groasă
Pe-oceanul mare
De-odată se lasă.
Santinela-aşteaptă
Ora de schimbare,
Mai are-un sfert de oră,
Mai stă în aşteptare.
Dar de-odată vede,
Păşind foarte rar,
Şi strigă cât ce poate:
– Vine un ghețar!
Nu-s nici două clipe
Şi ghețarul tare
Loveşte cu furie
În vaporul mare.

* Planton – persoană care face de pază.

BDD-A6843 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:46:33 UTC)

Atunci comandantul
Ordonă în grabă
Lucrul telegraful
Îndată să-nceapă.
La telegrafie
Cei doi angajați
Tot dau telegrame
Să fie salvați.
Iară comandantul
Cu-ai săi marinari
Pompează cu-ndârjire
Apa din „Titan".
Da-n zadar muncește,
În zadar lucrează,
Căci vaporul nostru
La fund se așază.
Atunci comandantul,
Văzând așa o stare,
Intră prin saloane
Și strigă cu glas tare:
– Scumpii mei prieteni,
Iubiți pasageri,
Drăguțe domnișoare,
Scumpii mei boieri!
V-aduc o veste tristă:
Oricât am luptat,
„Titanic"-ul nostru
Este scufundat.
Ieșiți cu toți afară,
Cu tot ce-aveți mai scump,
Ghețarul ca o fiară
Ne-a șters de pe pământ.
Iar tu, dragă soție,
Și scumpii mei copii,
Vă mai sărut o dată,
Căci ultima va fi.
Bărcile-n salvare
Mereu adăugând,
Lumea se coboară
În ele plângând.

(AF, ms. 142, f. 232-234; s. Horești, r-l Fălești)

Din cartea lui Walter Lord aflăm că noaptea fatală de duminică, 14 spre 15 aprilie 1912 (ciocnirea cu aisbergul s-a produs în a cincea zi de călătorie, la ora 23 și 40 de minute, iar scufundarea vasului a durat până la ora 2 și 20 de minute), era fără lună, dar senină, fără vânt[4]. Din unele variante ale cântecului însă, inclusiv din cea propusă de noi cititorului, reiese că accidentul ar fi avut loc din cauza ceții (AF, ms. 305, f. 18; AF, ms. 306, f. 49; AF, ms. 361, f. 6; AF, ms. 374, f. 114), iar din cea culeasă în anul 1985 în s. Zberoaia, r-l Nisporeni – din cauza nopții întunecoase (AF, ms. 354, f. 219).

Din înregistrarea din satul Grozești, Nisporeni mai aflăm că atunci când căpitanul navei își anunță pasagerii despre cele întâmplate, o face „cu lacrimi în ochi" (AF, ms. 195, f. 56).

În mai toate versiunile cântecului, cel care vede primul ghețarul e „paza", „santinela", „plantonul". Necrezând însă că acesta poate cauza vaporului vreo daună, în mai multe variante ale textului el nu întreprinde nimic:

Dar deloc nu-i pasă,
Nici prin cap nu-i trece
Că ghețarul mare
Pe vapor să-nece

(AF, ms. 37, f. 40; AF, ms. 354, f. 220; AF, ms. 361, f. 6; AF, ms. 371, f. 120-121; AF, ms. 374, f. 115 ș.a.)

BDD-A6843 © 2012 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:46:33 UTC)

În mai multe înregistrări de pe teren finalele textelor sunt altele decât în varianta reprodusă de noi integral. De exemplu:

Muzica începe — Iar vaporul nostru
Un marş dureros, — Se lasă tot mai jos.

(AF, ms. 354, f. 250; AF, ms. 137, f. 101; AF, ms. 305, f. 28)

Sau:

Muzica-intonează — Lumea e pierdută
Marşuri dureroase, — De apă furioasă.

(AF, ms. 354, f. 220; AF, ms. 37, f. 41; AF, ms. 296, f. 240)

în altă variantă:

În valuri spumegoase.

(AF, ms. 366, f. 161).

După cum aflăm din aceeaşi carte a lui Walter Lord, într-adevăr, pe vas era o orchestră din opt dintre cei mai buni muzicanţi, luaţi de pe alte nave care circulau pe rutele atlantice. Din spusele radistului inferior al vaporului, în ultimele clipe ale aflării pe „Titanic" orchestra executa melodia „Toamnei" – unul din imnurile bisericii engleze[5].

Profund îndurerat de tragica întâmplare, în unele variante eroul liric îşi exprimă revolta nu numai faţă de cei vinovaţi de accident, dar şi faţă de cei care au construit vaporul, considerându-l perfect, dar care a eşuat chiar în cursa lui de inaugurare, scufundându-se. De exemplu:

Titane, Titane, — Atâtea persoane
Vapor blestemat, — Tu le-ai înecat!

(AF, ms. 353, f. 167; Tătăreşti – Străşeni)

Sau:

Titane, Titane, — Tu la prima cursă
Vapor blestemat, — Mi te-ai scufundat!

(AF, ms. 354, f. 250; Zberoaia – Nisporeni; AF, ms. 289, f. 41; Călineşti – Făleşti; AF, ms. 305, f. 28; Giurgiuleşti – Cahul).

La baza tuturor variantelor cântecului analizat stă unul şi acelaşi text.

Titlurile pe care le poartă versiunile înregistrate sunt următoarele: „Vaporul «Titanic»" sau „Cântec despre vaporul «Titanic»" şi „În lumea asta mare", care e şi primul vers al textului.

Alt lucru important, necesar de menţionat, e că enorma popularitate de care s-a bucurat această creaţie se datorează în mare parte şi melodiei frumoase de vals pe care se cânta.

BDD-A6843 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:46:33 UTC)

Încă un motiv al răspândirii şi rezonanţei mari în timp şi în spaţiu a acestui cântec e, credem, substratul lui filozofic.

Tragedia din 1912 a constituit un prilej de profundă meditaţie a omului asupra efemerităţii şi fragilităţii vieţii.

Cert este că marele succes de care s-a bucurat această creaţie de-a lungul timpului se datorează conţinutului ei, exprimării în ea a sensibilităţii cu care a fost receptată această tragedie, a compasiunii, jalei, durerii sufleteşti, regretului profund al eroului liric pentru cele întâmplate.

Alte producţii poetice, folclorice sau folclorizate, despre subiectul acesta nu cunoaştem.

Ce se poate spune despre originea cântecului?

Cu părere de rău, încercările noastre de a găsi varianta iniţială, originală a textului, de a stabili când a fost creată, cine e autorul, precum şi alte amănunte despre ea nu s-au soldat cu succes. Textele din arhivă nu sunt însoţite de comentarii sau date suplimentare culese de la informatori – lucruri, de multe ori, de mare folos pentru a se ajunge la anumite constatări.

Atât autorul textului, cât şi cel al melodiei rămân necunoscuţi.

În fondurile Companiei „Teleradio Moldova” nu este nimic la acest subiect. La fel şi la Biblioteca Naţională.

Nu am putut găsi ceea ce căutam nici la Muzeul Republican de Literatură „Mihail Kogălniceanu”, nici la Centrul Naţional de Conservare şi Promovare a Patrimoniului Cultural Imaterial (Fostul Centru Naţional de Creaţie Populară).

Două variante ale acestui cântec am găsit în Arhiva de Folclor a Academiei de Muzică, Teatru şi Arte Plastice (CD-urile 59.5, registrul 1, f. 12 şi 1455.5, registrul 7, f. 4), prima înregistrată în anul 1967 de la Vâlcu Trofim din s. Puţintei, r-l Orhei, în vârstă de 46 de ani, iar a doua culeasă în anul 1987 de la Rotaru Anica din s. Rădoaia, r-l Sângerei, în vârstă de 74 de ani.

Deşi nelipsite de interes, niciuna din cele două înscrieri nu vine cu ceva nou, deosebit de variantele deja cunoscute. De altfel, ca şi cele două fragmente ale acestei creaţii postate pe internet.

Nu ne-a putut ajuta la găsirea originalului textului şi a autorului lui nici consultarea noastră în această chestiune, mai mulţi ani în urmă, cu istoricii literari Efim Levit, Sava Pânzaru, Vasile Ciocanu.

Folcloriştii Andrei Hâncu şi Sergiu Moraru, în studiile lor „Jurnalul oral[6]” şi „Cântecul istoric[7]” nu pomenesc nimic despre acest subiect.

Fiind un text folclorizat şi nu unul folcloric, el nu figurează nici în lucrările cercetătorilor Alexandru Amzulescu[8] Gheorghe Vrabie[9], Cornelia Călin[10], care au investigat aceste specii.

Numărul versurilor variantelor diferă. O parte dintre producţiile acestea sunt fragmentare, destrămate (AF, ms. 289, f. 40-41; AF, ms. 354, f. 249-250; AF, ms. 361, f. 6; AF, ms. 363, f. 132-133; AF, ms. 371, f. 24-25 ş.a.).

BDD-A6843 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:46:33 UTC)

În altele o serie de stihuri lipsesc, nu sunt date în ordinea cuvenită sau se constată alte neajunsuri.

Versurile sunt de câte 7 şi 6 silabe, rima e încrucişată.

De menționat că în toate variantele înregistrate ale acestei creații figurează una şi aceeaşi greşeală: în versul al doilea, în loc de „Oceanul Atlantic", unde a avut loc naufragiul, se scrie „Oceanul Pacific".

Din câte cunoaştem, niciuna dintre variantele acestei creații până azi încă nu a fost publicată.

Deşi e pe cale de stingere, de uitare, de dispariție, cântecul istoric despre vaporul „Titanic", care timp de un secol a făcut parte din repertoriul artistic al românilor din Basarabia, dar, credem, şi al celor de pretutindeni, şi azi mai poate fi înscris prin satele noastre. În special, de la oameni din generația veche.

Articolul de față este o primă încercare de abordare a acestui subiect.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

[1] A se vedea: Ловягин Р. *Гибель „Титаника",* 1913; Лорд Уолтер. *Последняя ночь „Титаника"*. Пер. с англ. – Л., „Судостроение", 1983; Скрягин Л. *По следам морских катастроф.* Изд. второе. – М., „Транспорт", 1965, p. 39-42, 72-77; *Величайшие катастрофы мира.* Энциклопедический справочник. – М., „Вече", 2008, p. 246-250; *Enciclopedia universală britanică,* vol. 15. – Bucureşti, Editura „Litera", 2010, p. 225 ş.a.

[2] Diferite surse dau date variate, mai verosimilă însă ni se pare cifra 1502, pe care o aduce W. Lord. A se vedea *op. cit*., p. 64.

[3] A se vedea: Мусский И. А. *100 великих зарубежных фильмов*. – М., „Вече", 2006, p. 456-462.

[4] Лорд Уолтер. *Op. cit*., p. 9.

[5] Ibidem, p. 102.

[6] A. Hâncu. *Jurnalul oral* // *Creația populară* (Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria şi Bucovina). – Chişinău, „Ştiința", 1991, p. 489-503.

[7] S. Moraru. *Cântecele istorice*. Tot acolo, p. 504-521.

[8] *Balade populare româneşti*. Introducere, indice tematic şi bibliografic, antologie de Al. I. Amzulescu. Vol. I. – Bucureşti, Editura pentru literatură, 1964, p. 229-234.

[9] Gheorghe Vrabie. *Balada populară română.* – Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, p. 295-306.

[10] Cornelia Călin. *Jurnalul oral.* Index tipologic şi motivic, antologie de texte. – Bucureşti, Editura „Erasmus", 1993, p. 59-76.

BDD-A6843 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:46:33 UTC)